

Hálós és hálótlan történelem

A magyar e-történetírás áttekintése

Rozsdás közhely a kijelentés: a történetírás elemi közege az írás. Bár az események leírása, kommentálása, interpretációja, rekonstrukciója – minek nevezzem? – olykor kiegészülhet egyéb médiumokban testet öltő dokumentumokkal, ezek mindig csak epizódszerepet játszhattak a történet közegfőhőse, az írás mellé rendelve. A kép, a hang (hogy csak az érzékelés legalapvetőbb tereit hozzuk szóba) legfeljebb illusztratív funkciót láthatott el a szöveg kíséretében. A konkrét dokumentumok, kiegészítő közlések közötti válogatást mindenkor a szöveg írja elő. Összegezve: a történelem megjelenítésének adekvát hordozójává az idők során az írás lépett elő, szinte kizárólagos hatalmat szerezve a történelemkép formálása fölött.

Hogy egy újabb közhellyel hozakodjam elő, megállapítható, az internet térhódításával nem kis mértékben rendült meg a lineáris szöveg¹-elbeszélés uralkodó pozíciója. Ráadásul mindez akkor történt, amikor a szépirodalmi (leginkább szépprózai) szövegek világában a lineáris történetvezetést az újabb elbeszéléstechnikák szinte teljesen megfosztották esztétikai értékteremtő sajátosságától. A médiumvegyítő, vizuális- és hangzóanyagot is beépítő eljárások Sturm und Drangja átrendezi-átrendezte a szövegek-médiumok hierarchiáját, és, mint már mondtuk, letaszította trónjáról az írást. Így jöhetett létre a multilineáris és széttartó, úgynevezett *hipertextus*.

A hipertextus „olyan számítógép által közvetített, linkekből építkező szöveggép-

ződmény, amely különböző származású és formájú szövegek között teremt összefüggéseket.”² Ezt bizonyára nem szükséges tovább magyarázni, hiszen (feltételezem derűlátóan) mindenki tudja, miről van szó. A hipertextust a magam részéről leginkább egy multimediális lexikonhoz hasonlítanám, ahol az egyes szócikkekben található további szócikkekre mutató utalások sora végtelen. Az összefüggések, amelyek az egyes szócikkek/szövegek közötti kapcsolatot hordozzák, mennyiségükre nézve szintén megszámlálhatatlanok. A szövegek által így módon alkotott háló térbeli kifejezésekkel leírhatatlan, szélei kitapinthatatlanok. (Ebből következik, hogy maga a háló is csak a képzelet munkáját segítő hasonlat, mintsem a valóságot fedő megnevezés.)

Mindebből mármost következik a kérdés: mi történik az írásbeliséggel létfonosságú szimbiózisban működő historiográfiával ebben a diffúz, leírhatatlan, mi több, uralhatatlan hipertextuális közegben? Ahe-lyett, hogy a jövőben esetleg bekövetkező lehetőségeket vázolnám föl, inkább a jelen állapotra vetnék egy pillantást. Eképpen talán sikerül felvázolni a jelen elektronikus magyar történetírásának virtuális portréját, kitapintani egy-egy tendenciát.

(Poptörténelem és profi történetírás)

A történelmet tematizáló magyar nyelvű honlapokat áttekintve első pillantásra megállapítható, hogy híven tükrözik a papíralapú médiumokban is megjelenő kettősséget, vagyis a szigorúan *szakmai* (bármit is jelentsen ez) és az *ismeretterjesztő* jellegűre osztottságot. Általában azt a további, ismét

¹ A szöveget dolgozatomban csakis az írásbeli értelmében használom, időlegesen eltekintve attól, hogy alkalmazása széles körben elterjedt az egyéb médiában testet öltő összefüggő közlésekre (például képek sorozatára) vonatkozóan is.

² Mason, Bruce–Dicks, Bella: The Digital Ethnographer = Cybersociology, Issue 6, 1999; www.socio.demon.co.uk/magazine/6/dicks-mason.html, 2.

csak megszokott adottságot is felfedezhetjük az internetes történelem e kettéosztottságára vonatkozóan, hogy az ismeretterjesztő lapok jóval színesebbek, rendszerebben frissítettek és illusztrációs anyagokat, valamint közölt szövegtípusaikat tekintve is jóval sokrétűbbek a szakmai honlapoknál.

Mindemellett figyelemreméltó jelenség, hogy a „poptörténelem” (hadd nevezzem így az ismeretterjesztő történelmet) jóval fűrgőbb alkalmazkodik az úgynevezett információkorszak adta (és egyre inkább megkövetelte) lehetőségekhez. Legelőbb is magyar nyelven csupán a pop-történelem bír kizárólag interneten létező periodikával (pl. *Múlt-kor*)³, míg a profi historiográfia folyóiratai jóérzésének nincs is netes változata, és ha mégis, gyakran mindössze a megjelenítés szándékának jeleivel találkozunk, magukkal a lapszámokkal még tartalomjegyzék formájában sem. (Az elektronikus igénytelenség méltó példájaként a *Századok* és úgy általában a *Magyar Történelmi Társulat* említhető, amelynek honlapjaira túlzás nélkül ráüthető a színvonal alattiság pecsétje.⁴ A MTT netes otthona egyedül a dátum és a névnapok tekintetében naprakész, egyébként teljesen alkalmas arra, hogy a patinás Történelmi Társulatot a rózsakeresztesekéhez hasonló misztikus ködbe borítsa. A honlap keletkezése, azaz 2001 óta láthatóan semmi sem módosult, így örömteli reményeket táplálhatunk arra nézvést, hogy még évekig részesei lehetünk a szürke alapon fehér betűk nyújtotta esztétikai kalandtúrának. A MTT lapjának egyetlen üdítő színpoltja – és ezzel mindent elmondtunk – a bal sarokban szüntelenül lobogó magyar és brit zászlócska.)

Az ugyane honlaphoz tartozó másik úgynevezett komoly folyóirat, a *Történelmi Szemle*⁵ is hasonlóan komolytalan internetes színvonallal büszkélkedhet. Nem kevesebb, mint négy, 1997 és 1999 között meg-

jelent szám tartalmába pillanthatunk bele, ám kárpótlás gyanánt olvashatunk néhány sort a *Szemle* történetéről, tematikai célkitűzéseiről, valamint megszemlélhetjük a szerkesztőség illusztris, ám szemmel láthatóan nem a jelenlegi felállást tükröző névsorát.

Hogy áll Buda vára még, és nincs veszve minden a szakmai szintű történetírás netes jövőjének szemszögéből, érdemes a *Korall* webcímére lapoznunk.⁶ A társadalomtörténész PhD hallgató szívét eleinte joggal melegen a büszkeség, hiszen nemcsak a külsőn, de a belbelső is a *Korall* élesedő országlánkarmairól tanúskodik. Olvassunk bele a 2002. szeptember 15-ére datált impresszumba: „Már a kezdet kezdetén felmerült, hogy a folyóirat mellett szükség van egy internetes változatra is, de ez mindeddig halasztódott. Időközben első számaink teljesen elfogytak, így a honlap nélkülözhetetlen szükségletté nőtte ki magát, s remélhetőleg sokaknak nyújt majd segítséget az egyes írások visszakeresésekor. (...) Honlapunk, amellyel, hogy egyfajta archívumként szolgál (a számok teljes tartalmán kívül folyamatosan frissített repertóriummal), az e-korszak megkívánta egyéb szolgáltatásokat is nyújt.”⁷ Valóban, a netes *Korall* egyik igen hasznos (ha nem a leghasznosabb) vonása a páratlan, alapvetően, de nem kizárólag a társadalomtörténetre fókuszáló angol, francia és német nyelvű linkgyűjtemény, mely által a *Korall* kvázi az „ablak a világra” szerepét is betölti.

Az olvasó lelkesedése azonban lankadni kényszerül, amikor a *Korall* egyes számainak írásaiba kíván betekinteni. A frissítés ugyanis korántsem abban a tempóban halad, ahogyan az impresszum kecsegtetése után várható lenne, így aztán könnyen az a helyzet adódhat (s adódik is), hogy sem a boltokban, sem a weben nem lelem a keresett cikkeket. Csekély vigasz az ilyenkor automatikusan felöltő válasz, hogy ott a

³ www.mult-kor.hu

⁴ www.tti.hu/mtt

⁵ www.tti.hu/periodical

⁶ www.korall.szoc.elte.hu

⁷ www.korall.szoc.elte.hu/impressum

könyvtár. De hát a könyvtár, világháló ide vagy oda, eddig is ott volt.

Ha nem riadunk meg a küllemétől, az *Aetas* honlapja⁸ is hasznosnak bizonyul, mégpedig a *Korallé*hoz hasonló okokból. Linkgyűjteménye fontos címekkel szolgál, és bár az archívum gyarapodását illetően megint csak elkeserítő lassúságot tapasztalunk, a meglévő anyag teljessége és minősége (hagyjuk most a sine ira et studiót) miatt akár példamutatónak is nevezhetnénk a honlapot, különösen, ha a legendás nemzetközi folyóiratok webcímeire is ellátogatunk. (A mindig is élmunkás *Annales*⁹ például meghökkenően szűkmarkú az információra éhezőhöz: legfeljebb cikkei rezüméjét teszi közzemlére – tehát a könyvtárakba űzi a kíváncsiskodót. Aki nyilván eleve ott ül, ha esik, ha fúj.)

Ha maradunk a szakmaiság, de nem a folyóiratok mezején, akad néhány biztató jel a történészek e-kulturális beilleszkedésére nézve. Állításom igazolására elegendő két példával előhozakodnom. Az egyik a *Történelemtanárak Egyletének* honlapja,¹⁰ ahol pontosan azt találni, ami egy ilyen egylettől elvárható. A dizájn megnyugtatja a flash-megoldásokkal telítődött honlapokon iskolázott böngésző-szemelt („kellően kifinomult, ám nem hivalkodó”), a manapság minden valamire való honlaphoz kötelezően hozzátartozó opciók, a kezdőlappá és kedvencé tétel is ott díszlik a fejlécen a címer (talán épp egy toronyór?) közelében. A TTE webcímét bátran felkeresheti mindenki, aki friss történeti vonatkozású hírekre, cikkekre („Hideg okozhatta a Neander-völgyi halálát”), konferenciákra, továbbképzési és pályázati lehetőségekre, oktatási intézmények, múzeumok címeire, OKTV-adatokra, -anyagokra, jogszabályokra stb. vadászik. A lapról továbbugorhatunk más, szakmai vonatkozású lapokra, és íme, megtalálhatjuk azt a sajátosan internetes műfajt is, ami egy csomópontnak szánt honlap funkcióját valóban

hitelesíti: a fórumot. (2004. január végén aktív fórumtémák: *Ingyenes tankönyvek*; *NAT*; *Don-kanyar*; *Érettségi 2005*.)

A másik derűlátásra okot adó intézményi honlap-példa az *'56-os Intézeté*. Főleges felsorolnom, mely linkek teszik figyelemre érdemessé a www.rev.hu-t (a rátalálást nemigen megkönnyítő elnevezése éppenséggel nem tartozik ezek közé), csupán kiemelnék néhányat. Pozitívum (bár ne kellene annak lennie!), hogy a linkek fel vannak töltve, és a kíváncsiságtól égő olvasó¹¹ nem ütközik bele a mindennel boszszantóbb „under construction” táblácskába. (Képzeljük el, amint egy könyvet lapozva az egyik fejezetcím alatt ugyanezt a feliratot és néhány üres oldalt találunk.) Egy történész szemében különösen fontos erénye lehet a honlap adatbázisok-linkje, amely (véleményem szerint legalább is) arra mutat, hogy a honlap szerkesztői tisztában vannak az internetes korszaknak a történetírást alapjában érintő, logikus és valószínű következményével: a források széles körű hozzáférhetőségével és így a kutatási metódus elemi módosulásával. (Lehet persze legyinteni, és a magyar viszonyokat tekintve nem is minden ok nélkül, hogy „soha már!” Ám amennyiben röpké pillantást vetünk a nemzetközi és természetesen főként a nyugati tendenciákra, világossá válik, hogy a világhálós adatbázisok, netlevéltárak alapítása előbb-utóbb követelmény, sőt kötelezettség lesz. Végül is anno valami rejtélyes módon létrejöttek a levéltárak Magyarországon is.) Nem elhanyagolható erénye az Intézet honlapjának a saját kiadványok részletes ismertetése és különösen az intézeti beszámoló és tervek akkurátus formában való közzététele sem. A történelmi szakma behatóbb ismeretéhez (hogy mit is csinálnak „ezek” voltaképpen, mibe is ölik a pénzt) és

⁸ www.lib.jgytf.u-szeged.hu/aetas

⁹ www.ehess.fr/editions/revues/Annales

¹⁰ www.tte.hu

¹¹ Amint leírtam, kételyeim támadtak afelől, vajon korrekt-e az olvasó megnevezés használata a „böngésző individuum” vonatkozásában. Ha újraalkotjuk a szövegdefiníciókat az internet kapcsán, talán ildomos volna az olvasó mivoltát is újratárgyalni.

így hiteléhez ez utóbbiak véleményem szerint alapvetően járulhatnak hozzá.

(*A profi poptörténelem*) Ha a történetírás netes jelenlétét a szigorúan szakmaitól a népszerűsítőig húzódó skálán vizsgáljuk, e skálán kitapintható egy olyan köztes pozíció, amelyet most az egyszerűség kedvéért is profi poptörténelemnek keresztelnék. A *História* és a *Rubicon* e körbe tartozásáról alig hiszem, hogy különösebb vitát volna érdemes nyitni, hiszen olyan folyóiratokról van szó, melyeknek cikkeit hivatásos történészek írják, igaz ugyan, hogy például a *Századok*-féle „kemény történetírásnál” könnyedebb, illusztrációkkal bőségesen súlytalanított formában. (A „light-jelleg” jeleit a stílusban olykor meglehetősen nehéz fölfedezni. Inkább a bizonyítási eljárás az, amiben az eltérés kulcsa rejlik.) Minthogy népszerűsítőnek szánt periodikákról van szó, webes megjelenésük nem nélkülözi az igényesség és alaposág összes jegyét – ez alatt természetesen a tartalmi jegyeket értem. (A külalakra szeretnék nem kitérni.) A *História* honlapjának¹² becsületére válik, hogy rendszeresen frissítik, 2004 januárjában az utolsó teljes egészében hozzáférhető szám a 2003/8–9., amely teljesítmény az eddig áttekintett folyóirat-honlapok között a legnaprakészebb címére érdemesíti a *Históriát*. A közölt cikkek viszonylatában indokolatlan kihagyásokkal operáló honlapok sorából a *Históriát* a teljességre törekvés is kiemeli, ugyanis a 2000/9–10. számtól minden egyes íráshoz hozzájutunk a képernyőn át, míg az előző számok tartalomjegyzéke 1979-től kezdve áll hiánytalanul rendelkezésünkre. A *Rubicon* weblapja¹³ hasonló erényekkel rendelkezik, kivéve a naprakészséget: tartalmából 1990-től 1998-ig, kisebb hiányok mellett ugyan, de szabadon válogathatunk.

(*Linkgyűjtemények*) Eleddig azonban a valódi internetes csemegékről egy szót sem ejtettem. Jellegetes internetes műfaj a linkgyűjtemény. A magyar nyelvű linkgyűj-

temények közötti éllovas valószínűleg a *startlaphoz* tartozó, tematikusan rendezett (vagy inkább rendezetlen, hiszen bárki szerkeszthet ilyet, és e lehetőségnek egy bizonyos fokú káosz az eredménye) linktömeg, közte a www.tortenelem.lap.hu katalógussal. A tortenelem.lap 283 (+/- 10) darab webcímhez használható ugródeszkeként, nem beszélve a kapcsolódó további 29 lap.hu linkgyűjteményről. Ahogyan e gyűjteményeknél már megszokhattuk, olykor csupán egyetlen cikk rejtőzik a link alatt, máskor akár egy gazdag, szakértelemmel válogatott szöveg- vagy képgyűjteményre is bukkanhatunk. (Kissé kimerítő tevékenység kimazsolázni a linkrengetegből az utóbbiakat.) A tortenelem.lap.hu címen felhalmozott címek tematikai egyensúlyát nehéz volna pozitív jelzőkkel illetni – ezt az állítást bárki könnyen ellenőrizheti. Csak egy példa: a *Dobókocka-történelem* olyannyira részletes, hogy csak két link alá lehetett begyűrti. Van néhány nem eléggé sokat sejtető cím is: „*Zsolt military a II. VH-ről*”, „*Király Péter oldalai*” stb. A gyűjtemény nem melleleg tanulságos képet nyújt a netező magyarok történelmi érdeklődéséről, történelemképéről, sőt arról is, mekkora elhivatottságot mutatnak bizonyos témák diszkurzusának kiszélesítése iránt. (Lásd az „*Angyali korona, szent csillag*” típusú, a honfoglalást tárgyaló vagy a Trianonnal kapcsolatos linkek viszonylag nagy számát.) Hasonló szempontból érdekesek az egyéb ajánlott lap.hu katalógusok is. (Lám, míg rakoczi.lap és szechenyi.lap létrehozott a netező publikum, kossuth.lap még nincsen!)

(*Az oldalhajtások*) Az internet anonimitása és szélsőséges demokráciája olyan témák kimerítő tárgyalását is lehetővé teszi, melyek a Gutenberg-galaxisban perifériára szorultak. A tanulmányozásra talán egyéb szempontokból is érdemes alternatív-amatőr történelmek sokasága tenyészik a világháló csatornáiban. Ha ellátogatunk például a www.szittyta.hu-ra, a hivatalos és a „nem hívő” történelem sajátos mixtúrájára bukkanunk. A szittyta.hu-n ajánlott könyvek kö-

¹² www.historia.hu

¹³ www.rubicon.hu

zött szép rendben, egymás mellett sorakozik *A szabár-magyarok őstörténete* Bíró Józseftől és *A történetírás „válsága”* Gérard Noirieltől; a *Kelta magyarok, magyar kelták* Timaru-Kast Sándortól és a Pauler-Szilágyi szerkesztette *A magyar honfoglalás kútfői* hasonmás kiadása. Hasonló megjelentéseket produkálhat a *lurisztan.lap*, a *méd (azaz med).lap*, a *szkita.lap* is. Aki nem veszi a fáradságot az ilyesmi könyv formátumban történő áttekintéséhez (mint például én), az interneten pillanatok alatt szembesül az efféle alternatív magyarságtörténelmek sokszínűségével, és nem kevésbé a szívósságával.¹⁴

(*Internetes folyóiratok: a poptörténelem diadala*) Az 1989-ben alapított *Szem-Tanú*¹⁵ című lapra, amely önmeghatározása szerint „az időutazók magazinja”, évekként ezelőtt még nyomtatott formájában bukantam rá. Emlékszem, meglehetősen nagy örömet okozott akkor a történelem efféle, addig nem tapasztalt, szellemesnek mondható megközelítése: a történelmi eseményekről magazinstílusban, jelen időben (vagy inkább valamiféle *praesens perfectum*ban) hírt adni, mindezt gazdag képanyaggal. A ma már csak interneten élő magazin ilyen történelem-megközelítése tapasztalatom szerint valóban változtat az olvasó tudásszerzésének a módján: az események közelségének illúziója, amit leginkább a hírlap- és magazinszerű megfogalmazás és ezek rovataihoz való hasonulás kelt, más minőségűvé, frissebbé és könnyebben befogadhatóvá teszi a beszélők tárgyait. Miközben

mindvégig tudatában vagyunk az illúziókeltés műveletének – éppen ebből az észlelésből származik az élvezet. A *Szem-Tanú* impresszuma lakonikusan csupán annyit árul el a szerzőkről, hogy „kiváló történészek, tanárok, szakértők”¹⁶, ám nevesítve egyikük sincsen.

Nevek és célkitűzés tekintetében egy fokkal informatívabb a *Múlt-kor* bemutatkozója. A teljes szerkesztőség névsora mellett a szerkesztőbizottságban olvashatjuk *Engel Pál, Gerő András, Katona András, Németh György, Pálffy Géza és Szabó Péter* nevét. (Úgy sejtem, ez az alapítás 2002 októberének állapotát tükrözi.) Az *ars poetica* a következő. „A *www.mult-kor.hu* címen elérhető internetes médium célja egy olyan portálszerűen rendezett, történelmi kiadvány megjelentetése, amely a múltrol szóló információkat megszeliített formában, napi frissítésben, magyarul közvetíti az érdeklődők és a szakmai közönség számára. A *Múlt-kor* oldalain nem valamilyen romantikus vagy egzotikus letűnt világot idéz meg, hanem – az európai civilizáció arroganciájának is tükröt tartva – a történelmi hagyományhoz vagy hagyományokhoz való bonyolult viszonyunkkal kíván szembesíteni, tárgyyszerűen, tudományos népszerűsítő szemlélettel.”¹⁷

Főként ez utóbbi mondatba foglalt kijelentés miatt idéztem ilyen hosszan az impresszumból, amely mondat a *Múlt-kor* célkitűzésével ellentétes szellemet felmutató médiumot tételez, talán éppen azokat, amelyekről már e szemle keretein belül is szó esett a történetírás oldalhajtásaiéknál. Másrészt elgondolkodtató kitétel ez a bizonyos „tárgyszerű, tudományos népszerűsítő szemlélet”, mely „az érdeklődők” mellett „a szakmai közönséget” is megszólítani kívánja, és arra ösztönöz, hogy létezőnek, sőt körvonalazhatóknak tekintsünk egyfajta történetírásbeli stílus- vagy szövegtipológiát, kategóriái között (mindenki által implicite felismerhető) tudományos népszerűsítő szó-

¹⁴ Miként ez a kitérő is példázza, engem gondolkodóba ejtett a szóban forgó honlapok szerkesztésbeli magas színvonal, a gondosság és körültekintés, mellyel a témákat övezik. A jelenleg maga (a szembeszegülés a mindenkori hatalommal megtámogatott hivatalos történelemmel, a hivatalos történelem igazolta és a fiktív tények elegyéből kirakott történetek mellett néha naiv, néha agyfűrt és kitartó érvelés stb.) esetleg több figyelmet is érdemelhetne, mint a félrevetés. Könnyen lehet persze, hogy e téma már nálam avatottabban nem vettem róla tudomást.

¹⁵ www.szemtanu.hu

¹⁶ www.szemtanu.hu/szemtanurolo

¹⁷ www.mult-kor.hu/index

vegtípussal. Mindez most csak annyiban érinti tulajdonképpen tárgyunkat, hogy a fenti idézet mögött sejthetőnek vélünk egy olyan elgondolást, amely az internetes kommunikáció fontosságát a szakmai történetírás számára is fölfedezi (talán mondhatjuk azt is: legitimálja). A *Múlt-kor*ra viszonylagosan korszerű vonásai okán is érdemes figyelmet fordítani: a honlap külalakját számítógépes grafikai stúdióra bízták (ez természetesen fel is tűnik), a folyóirat-megrendelésben alkalmazzák a *popup* (egy „böngésző individuum” által unalomig ismert) eszközt, a netes reklámok (úgynevezett *banner*ek) sem maradnak el, archívumuk pedig magától értetődően teljes. (A számok általában felismerhetetlen tematikai rendben jelennek meg, de hát ez a legtöbb történeti folyóiraatra igaz.) Linkgyűjteményükből a társadalomtörténet hívószavára egy sokrétű és sok elemű, a *SOSIG*tól¹⁸ a *Virtuális Diafilm-történeti Múzeumig*¹⁹ tartó címlista válogatódik ki. A honlapot (ellenőriztem!) valóban naponta frissítik.²⁰

(Összegzés) Nem tartozhat e rövid láttelelet feladatai közé, hogy megjelöljem, milyen okai lehetnek a mai magyar e-historiográfia állapotának. Annyi mindenesetre kijelenthető, hogy ez az állapot tükrözni látszik az egyes folyóiratoknak a saját célcsoportjukról, olvasóközönségükről alkotott képét, magyarán szólva azt, hogy a (sportnyelvi értelemben) profi történészek (e folyóiratok szerkesztőivel, irányítóival egyetemben) munka- és tájékozási módjai kö-

zött alapvetően nem játszik szerepet az internetes kultúra. Nyilván az sem meglepő (bár beletörödni nem volna szükséges), hogy az e-történetírás színvonala, minősége terén nem ütjük meg a nyugati mértéket. Márpedig az, hogy a magyarországi történészek eredményei és felkészültsége milyen mélységben ismert nemzetközileg, előbb vagy utóbb nem tehető függetlenné az e-történetírás állapotától (sem). Mi több, éppen e téren a jelenlegi legsebesebb információs csatornára támaszkodva volna lehetőség oldani a hagyományosan felpanaszolt kommunikációs zártágot.

A kutatás – főként a közelmúlté – módjai átalakulóban vannak vagy lesznek (lásd az előljáróban idézett, néprajzi vonatkozású cikket), a felhasznált források többértévé és nyilvánosan is hozzáférhetővé válnak, a kutató interpretációja, rekonstrukciója pedig ezáltal törekenyebb, hisz ellenőrizhetőbb lesz. A történész hozzáértése azonban továbbra sem pótolható – már amennyiben és amíg maguk a történészek is értékékként kezelik a szakértelmet. (Presztízsiük sohasem is volt abszolút tekintélyt parancsoló a történelemszemlélet terén.) E szakértelem szerkesztéséül kezelendőnek tekintem viszont az információszerzés és -továbbítás lehető legtöbb csatornájának ismeretét és felhasználását. Ennek következtében tartatható az internet megkerülhetetlennek.

Baráth Katalin

¹⁸ The Social Science Information Gateway, www.sosig.ac.uk

¹⁹ <http://diafilm.neumann-haz.hu>

²⁰ És egy (hosszabb vagy rövidebb) ideig remélem el lehet játszani a szolgáltatással, amely egy dátum beírására elősorolja, miféle események történtek aznap a világtörténelemben.